

ОТМЛАРИДА “ГАП БЎЛАКЛАРИ” МАВЗУСИНИ ЎТИШДА ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Қодирова Нилуфар ЖДПИ талабаси

Илмий раҳбар: Ибрагимов Хайрулла

Ҳозирги кунда таълим-тарбия жараёнида замонавий ўқитиш методлари-интерактив методлар, инновацион технологияларнинг ўрни ва роли жуда муҳимдир. Педагогик технология ва педагогик маҳоратга оид билим, тажриба ҳамда интерактив методлар талаби ўқувчиларни билимли ва ҳар томонлама етук бўлишларини таъминлайди. Шундай экан, замонавий ўқитиш методлари-интерактив методлар, инновацион технологиялар ва шунга ўхшаш метод ва технологияларни дарс жараёнига тадбиқ қилиш айти мақсадга мувофиқдир. Қуйида биз “Гап бўлақлари” мавзусини ўтишда мана шундай метод ва технологияларга қисқача тўхталиб ўтамиз.

Дастлаб ўқувчиларнинг бошланғич ва умумий билимларини аниқлаш ҳамда мавзуга олиб кириш мақсадида “Ақлий хужум” методидан фойдаланамиз.

“Ақлий хужум” методи - бирор муаммо бўйича таълим олувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган методдир. “Ақлий хужум” методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида таълим берувчи томонидан берилган саволга таълим олувчиларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Таълим олувчилар ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга таълим олувчилар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. “Ақлий хужум” методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади. “Ақлий хужум” методидан

фойдаланилганда таълим олувчиларнинг барчасини жалб этиш имконияти бўлади, шу жумладан таълим олувчиларда мулоқот қилиш ва мунозара олиб бориш маданияти шаклланади. Таълим олувчилар ўз фикрини фақат оғзаки эмас, балки ёзма равишда баён этиш маҳорати, мантиқий ва тизимли фикр юритиш кўникмаси ривожланади. Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги таълим олувчиларда турли ғоялар шаклланишига олиб келади. Бу метод таълим олувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади. “Ақлий ҳужум” методи таълим берувчи томонидан қўйилган мақсадга қараб амалга оширилади:

Саволлар (муаммо):

1. Гап бўлақларини қандай белгиларига кўра қай усулларда ажратамиз?
2. Гап бўлақларини қандай турларга ажратамиз?
3. Нима учун гап бўлақларини бош ва иккинчи даражали бўлақларга ажратамиз?
4. Гап ҳосил қилишда эга ва кесимнинг иштироки ва уларнинг қайси бири муҳим аҳамиятга эга?

2- босқич. Бу босқичда юқоридаги саволларнинг ҳар бирини алоҳида интерфаол усуллар орқали кўриб чиқамиз.

1-савол юзасидан Т-чизма график органайзерини қўллаймиз.

Т-чизма мунозара вақтида қўшалок жавоблар (ҳа/йўқ, тарафдор/қарши) ёки таққослаш зид жавобларни ёзиш учун универсал график органайзер ҳисобланади. Масалан “**Гап бўлақларини белгилаш**” мавзусини “тарафдор ва қарши” тамойилига асосланиб, бир жуфт ўқувчи қуйида келтирилганидек Т-чизмани тузиши ва беш минутдан кейин, чизманинг чап томонида **Гап бўлақларини белгилаш усулларини** беш минут ичида қанча ўйлаб топиш мумкин бўлган шунча усулни ёзиши мумкин. Сўнгра беш минут мобайнида улар бу фикрга қарши иложи борича кўп сабабни келтиришлари керак. Ана

шу вақт охирида улар яна беш минут мобайнида ўз Т-чизмаларини бошқа жуфтлик чизмалари билан таққослашлари мумкин.

Гап бўлақларини белгилаш мумкин бўлган усуллар	Гап бўлақларини белгилаш мумкин бўлмаган усуллар
1.Сўроқ бериш усули орқали аниқлаш мумкин. Масалан: Ким, нима, қаер сўроқларидан бирига жавоб бўлган гап бўлаги эга дейилади. 2.Синтактик алоқа асосида боғланган сўзларнинг биридан иккинчисига сўроқ бериш усули орқали аниқлаш мумкин. Масалан: У келди 3. Сўз туркумларига қараб аниқлаш мумкин.Масалан: Эга кўпинча от билан, кесим эса феъл билан ифодаланади. 4.Гап бўлақларини уларнинг грамматиш шаклланишига қараб аниқлаш мумкин. Масалан: қаратқич келишигидаги сўз аниқловчи, тушум келишигидаги сўз тўлдирувчи васифасида келади.	1.Сўроқ бериш усули орқали аниқлаш мумкин эмас. Масалан: Биз кетдик, хола. 2. Синтактик алоқага киришган хар қандай икки сўзга сўроқ буриш орқали аниқлаб бўлмайди. Масалан: Соғлигим- бойлигим. 3.Сўз туркумларига қараб аниқлаш мумкин эмас, чунки эга ва кесим от билан ҳам феъл билан ҳам ифодаланиши мумкин. 4. Гап бўлақларини уларнинг грамматиш шаклланишига қараб аниқлаш мумкин эмас. Масалан: Пахтани завқ билан тердим. Хол Пахтани машина билан тердим. Тўл.

2-саволимизга Кластер методи орқали аниқлик киритиб оламиз.

“Кластер” лотинча сўз бўлиб, “ғунча, боғлам” маъносини англатади. Кластер методи бирор объект, предмет, тушунча билан боғлиқ бўлган атамалар, сўзлар, ибораларни жамлаш ва ўзаро боғлиқликда кўргазмали

шаклда ифода этишдан иборат. Шунга кўра бу методни ахборотларни ёйиш методи деб ҳам аташ мумкин. Мазкур метод турли хил тушунчалар, ғоялар ўртасидаги боғлиқликларни муайян тизимли график шаклда тасвирлаш орқали улар туғрисида бирмунча яққол фикрлаш имкониятини беради.

3-саволга аниқлик киритиш мақсадида қуйидаги методлардан фойдаланамиз.

Концептуал жадвал. Учта ва ундан кўп жиҳатлар ёки саволларни таққослаш тақозо этилганида ушбу усул айниқса фойдали бўлади. Жадвал қуйидагича тузилади: вертикал бўйича таққосланадиган нарсалар, горизонтал бўйича эса – ушбу таққослаш бажариладиган хусусият ва хоссалар жойлаштирилади.

Масалан концептуал жадвал орқали Гап бўлақларини таққослаб кўрсатиш мумкин.

Гап бўлақлари	Сўроғи	Қайси бўлақларга тобеланиб келади.	Ифодаланиши

Ушбу жадвал талабалар томонидан тўлдирилади

4-савол юзасидан “Case-study” методини қўллаймиз

“Гап бўлақлари” мавзусини ўқитишда интерфаол усуллардан фойдаланиш ўз мақсади ва моҳиятига кўра анъанавий таълимдан фарқ қилиб, таълим олувчининг ички имкониятларини номоён қилиш ва ривожлантириш учун қулай шароитни яратишга хизмат қилади.

Бунда таълим олувчиларнинг ўзини ўқув фаолиятининг субъекти сифатида ҳис қилишлари, ўз устида ишлашлари ҳамда ўз-ўзини ривожлантиришлари муҳим аҳамият касб этади.

